

Diskurs & Struktur

- en komparativ analyse af metateoriens præsens og implikationer i konkrete analyser

Bachelorprojekt

Marianne Hyldal Vollmer

Årskortnr. 960562

Brasilianske studier, Århus Universitet

Maj, 2001

INDLEDNING.	4
PROBLEMFORMULERING.	4
EN INDLEDENDE TEORIDIAGNOSE.	5
VIDENSKABSTEORETISKE DIKOTOMIER.	6
VIRKELIGHEDENS VÆSEN: ONTOLOGI OG EPISTEMOLOGI.	6
REALISME: ÅRSAGEN BAG ÅRSAGEN.	6
RELATIVISME OG DISKURS	7
METATEORETISKE IMPLIKATIONER I TEORIEN	8
AKTØR ELLER STRUKTUR SOM EXPLANANS	8
STRUKTURMARXISME	9
DISKURSANALYSE	10
RATIONALITET OG INTERESSER – KONFLIKT OG STABILITET	11
STRUKTURMARXISMEN	11
DISKURSANALYSEN	12
METATEORIEN OG TEORIENS PRÆSENS I DET KONKRETE	13
A FORMAÇÃO DO ESTADO BURGUEÊS	14
ONTOLOGI OG EPISTEMOLOGI.	14
STRUKTUR, DETERMINISME OG KLASSEKAMP	14
ONDA NEGRA, MEDO BRANCO. O NEGRO NO IMAGINÁRIO DAS ELITES – SÉCULO XIX	16
ONTOLOGI OG EPISTEMOLOGI	16

AKTØR, VOLUNTARISME OG DELVIS HEGEMONI	16
VOLUNTARISME <i>ELLER</i> DETERMINISME – EN DISKUSSION	18
KONKLUSION – VOLUNTARISME OG DETERMINISME	20
ARBEJDSRAPPORT	21
EN INDLEDENDE PROBLEMAFGRÆNSNING.	21
DIAGNOSTICERING.	22
OPGAVENS FORM	22
”MORALEN”	24
KOMMENTERET BIBLIOGRAFI	25
PRIMÆRE TEKSTER	25
SEKUNDÆRE KILDER	28

Indledning.

Interessen for denne opgave opstod, da jeg i anden forbindelse arbejdede med de to tekster, ”*A Formação do Estado Burguês no Brasil (1888 – 1891)*” af Décio Saes¹ og ”*Onda Negra, Medo Branco. O negro no imaginário das elites - século XIX*” af Celia Maria Marinho de Azevedo², tekster, som i denne opgave, vil udgøre såvel et teoretisk udgangspunkt, som en art empirisk sammenligningsgrundlag.

Azevedo og Saes behandler i deres bøger blandt andet³ samme historiske episode; afskaffelsen af slaveriet i 1888 og immigrationen til São Paulo i perioden heromkring, og fokus er dermed rettet mod samme grupper af aktører i denne proces. På trods af dette tillægges årsagerne og motiverne bag disse gruppers handlinger forskellig betydning, og specielt hvad angår årsagen til den frivillige slaves marginalisering er analyserne forskellige. Når en læser konfronteres med sådanne analyser, rejser dette selvsagt - eller forhåbentligt – nogle spørgsmål, for hvorledes kan sådanne divergencer opstå, givet at det er samme empiri, som behandles, og hvorledes bør, og kan man, som læser forholde sig til sådanne delvist modstridende analyser - hvilken fremstiller virkeligheden ?

Problemformulering.

Problemet, som søges løst i denne opgave, er allerede blevet antydnet i indledningen; hvorledes kan forskere, som studerer samme historiske *problematique*, finde forskellige årsager bag det faktiske historiske ”resultat”?

Svaret på, at der eksisterer divergencer i Décio Saes og Celia Maria Marinho de Azevedos analyser af slaveriets afskaffelse, antages at kunne findes i de to forfatteres teoretiske udgangspunkter, og de videnskabssteoretiske antagelser disse igen hviler på. Distinktionen mellem teori og metateori skal

¹ Saes, Décio, *A Formação do Estado Burguês Brasil (1888 – 1891)*, 1985, Rio de Janeiro: Editora Paz e Terra.

² Azevedo, Celia Maria Marinho de, 1987, *Onda Negra, Medo Branco. O negro no imaginário das elites – Século XIX*, Rio de Janeiro: Editora Paz e Terra

³ Hvor den centrale problemstilling i Azevedo omfatter afskaffelsen af slaveriet og immigrationen til São Paulo fra specielt 1880, omfatter analysen i Saes også udråbelsen af Republikken (15/11 1889) og den Konstituerende Forsamling (1891), idet det overordnede mål er at analysere dannelsen af den Borgerlige Stat, og disse tre ”episoder” regnes for værende etaper i denne proces.

således ses som en distinktion mellem det fundament angående metode, ontologi og epistemologi antagelser (metateori), som en given teori hviler på, og som indeholder mere konkrete antagelser.⁴ Grundet at Décio Saes og Celia Maria Marinho de Azevedo ikke på samme eksplicitte vis gør rede for de af dem anvendte teorier, skal den indledende diagnosticering af disse, ikke blot ses som et nødvendigt analytisk udgangspunkt for at kunne vurdere denne substans nærmere indhold, men også som en art hypotese. Og denne forsøges begrundet og retfærdiggjort ved at sammenholde de af Azevedo og Saes fremstillede hypoteser og konklusioner med de resultater gennemgangen af videnskabsteorien og teorien har resulteret i.

Således vil der indledes med denne diagnosticering, som vil efterfølges af en gennemgang af det videnskabsteoretiske grundlag disse hviler på. Denne fremstilling af det abstrakte, om end fundamentale, udgangspunkt, vil blive fulgt af en analyse af de mere konkrete teorier efterfulgt af de hypoteser og konklusioner som dette udgangspunkt resulterer i. Af pladshensyn, vil hypoteser og konklusioner i empirien kun skitseres op i det omfang, som er nødvendigt, for at se hvorledes metateori og teori gør sig gældende her. Endelig vil det med udgangspunkt i teorien diskuteres hvilke svagheder og styrker denne implicerer på det konkrete analyseniveau.

En indledende teoridiagnose.

Umiddelbart syntes det evident at beskrive Saes' teoretiske grundlag som marxistisk, ikke mindst grundet den eksplicitte fremstilling af det teoretiske apparat (Saes, 1986, pp. 22). Men på trods af denne fremstilling, bekender Saes ikke direkte hvilken marxistisk gren han tager sit udgangspunkt i, og givet de utallige og mangeartede interpretationer læsningen af Marx' værker har resulteret i⁵, er en nærmere definition nødvendig. Hypotesen hvad angår Saes teori vil således være at denne er af *struktur marxistisk* oprindelse, og at denne på det videnskabsteoretiske niveau er *realisme* baseret. For Azevedos vedkommende, som intetsteds har eksplicitte referencer til et teoretisk tilhørsforhold, vil hypotesen være at den af hende applicerede teori er inspireret af *diskursanalysen* og dennes videnskabsteoretiske grundlag, som indeholder elementer fra såvel *amerikansk pragmatisme*, *hermeneutikken* samt *klassisk og moderne sprogfilosofi*.

⁴ Som et eksempel på denne distinktion kunne være realismens ontologiske tre-delning af virkeligheden (det reale, det aktuelle og det empiriske plan) og heraf epistemologiske antagelser (kausalitetsbegrebet) og marxismens postulat om, at klasseforholdet er en struktur på det reale plan hvis effekter kan observeres på det faktuelle og empiriske plan.

⁵ For en kritisk drøftelse af de teoretiske resultater læsningen af Marx har resulteret i fra strukturmarxisme til rational choice marxisme se Sørensen (1998), pp. 11 og Månson (2000b).

Videnskabsteoretiske dikotomier.

Videnskabsteorien kan ikke levere et endeligt svar på noget som helst, men udelukkende problematisere visse grundlæggende og tværgående problemstillinger, som syntes at være uundgåelige, såvel i en decideret forskningssammenhæng, men også i forbindelse med læsning af udførte analyser. Ikke mindst givet at disse problemstillinger til tider udgør deciderede dikotomier, og følgelig er svært forenelige.

Først forsøges det fremstillet hvilke epistemologiske og ontologiske antagelser diskursanalysen og strukturmarxismen hviler på, og derefter hvilken indvirkning disse har på antagelser omkring struktur – aktør, rationalitet hos aktøren og udformningen af dennes interesser og endeligt mulighederne for konflikt og stabilitet.

Virkelighedens væsen: ontologi og epistemologi.

Realisme: årsagen bag årsagen⁶.

Realismen kan overordnet ses som et opgør med positivismens postulat om, at videnskaben kun kan forholde sig til det observerbare (Frølund Thomsen, 1997, p. 53). Virkeligheden eksisterer uafhængigt af vore tanker om den; den er og forbliver den samme uopågtet de konklusioner (teorier) man når frem til, men virkeligheden består af tre planer, og at reducere verden til det observerbare udgør den epistemiske fejlslutning. Udover et aktuelt plan, som rummer konkrete observerbare hændelser og et empirisk plan, som indeholder den viden af såvel empirisk som teoretisk karakter vi besidder, er der også et ikke – iagtageligt plan – det reale, som rummer aktører og strukturer, hvis eksistens er uafhængig af vor viden omkring dem. Denne ontologiske niveaudeling har selvsagt epistemologiske konsekvenser, som kommer til udtryk gennem kausalitetsbegrebet. Dette udgør en art teoretisk identifikation af de mekanismer på det reale plan, som frembringer de observerbare fænomener, og målet er således at fremstille en kausalmodel, som på tilfredsstillende vis kan levere en teoretisk forklaring på hvorfor et givet observeret fænomen optræder. En kausalforklaring er således kun tilfredsstillende når de strukturer præsente på reale plan, som forbinder årsag med effekt på det aktuelle plan, findes. Hermed antydet, at videnskaben bør have et nomotetisk og forklarende sigte. Men også at realismen hælder mod teoretisk spekulation, idet det kun er muligt

netop via dannelsen af abstrakte begreber at gå bag om den observerbare overflade, og heri ligger således et aksiomatisk perspektiv⁷. Udgangspunktet er altså at alle hændelser har en bagvedliggende årsag, men denne sammenhæng behøves ikke at være del af den empiriske erfaring. Hermed antydnet at realismen også er fallibistisk; givet at empirisk observation kan være en fejlkilde, kan udsagn vise sig at være forkerte.

Relativisme og diskurs⁸

Diskursanalysen skiller sig ud på den vis, at den ikke kun bygger på én videnskabsteoretisk retning, men tværtom er inspireret af såvel klassisk og moderne sprogfilosofi⁹, amerikansk pragmatisme¹⁰, og hermeneutik¹¹. Endvidere kan man spore et idehistorisk udgangspunkt i Gramsci¹².

Ontologisk hævdes det, at der kun eksisterer ét virkelighedsplan, nemlig det symbolske.

Virkeligheden er sproglig konstitueret, og fænomener får kun betydning og mening gennem sproget. Diskursen, som tildeler mening, er en vilkårlig konstruktion, som er historisk og socialt specifik, og dermed foranderlig. Diskursen indeholder tre dimensioner; begreber, sociale objekter, som begreberne definerer og de menneskelige handlingsakter. Således er diskursen en social praksis, og en kollektiv menings – og handlingshorisont, idet bevidsthed og handling bliver udformet på baggrund af den sprogliggørelse, som har formidlet viden til et fænomen. Objektive

⁶ Frølund Thomsen, (1997), pp.45 og Sayer (2000)

⁷ Således er det naturligt, at Sørensen (1998) vælger, at opstille den historiske materialisme som et forskningsprogram svarende til Lakatos' definition af et sådant. Ifølge Lakatos, består et videnskabeligt forskningsprogram af følgende komponenter; en kerne, som er programmets centrale teoretiske antagelser, og denne er "strengt tatt ikke testbar eller gjenstand for kritik utprøvning" (Gilje og Grimen, 1993, p. 81), et heuristisk element og endelig et beskyttelsesbælte af hjælpehypoteser. Pointen er, at om end hjælpehypoteserne falsificeres, er dette ikke lig med at kernen må opgives.

⁸ Følgende afsnit bygger hovedsageligt på Frølund Thomsen (1997), pp.67, Frølund Thomsen (2000b) og Marsh & Stoker (1995). Det bør fremhæves, at det her er den britiske diskursanalyse – udviklet af Chantal Mouffe og Ernesto Laclau, som fremstilles. For en delvis problematisering af denne, og et billede af hvorledes denne har udviklet sig se Phillips (1998), pp. 848 og Frølund Thomsen (2000b), pp. 179

⁹ Fra den sene Wittgenstein overtages ideen om, at sprog skal forstås som en social og kollektiv praksis der udfoldes på baggrund af historisk bestemte regler, fra Saussure ideen om, at sproget er bygget op af arbitrære forskelsrelationer – begreber henviser ikke til den fysiske genstand, men til andre begreber, som de er forskellige fra, og dermed eksisterer der ikke en virkelighed udenfor sproget (Dinesen,1994, pp. 11, Dahlerup, 1991, pp. 27,), fra Derrida kritikken af logocentrismen – tendensen til at forstå virkeligheden ud fra et på forhånd givet kausalt centrum (Dahlerup,1991, pp. 33).

¹⁰ Repræsenteret ved Cooley og Mead , mikrosociologisk retning med fokus på pragmatisme – tænkning og erkendelse forstås, som en del af en kollektiv handlingssammenhæng. Herfra endvidere inspiration til identitetsudformning – bevidstheden opstår gennem kommunikation (Mead), og egen adfærd vurderes i forhold til hvorledes andre opfatter denne, en idé som er til stede hos både Cooley & Mead (Mortensen, 2000).

¹¹ Herfra det ontologiske postulat om, at sociale fænomener har egenskaber, der ikke kan forstås i kausalteoretiske termer, idet den sociale verden er styret af betydningsdannelser. Den sociale verden skal således forstås ved hjælp af fortolkningslære, der forsøger at forstå subjektet som et subjekt, i den forstand at et er at registrere folks adfærd, noget andet er at forstå betydningen i denne adfærd. (Gilje & Grimen, 1999, pp. 142)

sociale fakta skal forstås som diskursive fakta, og validitetsspørgsmålet er således pragmatisk; ifald et udsagn er blevet en del af den sociale virkelighed – i den forstand at det efterleves – er det praktisk gyldigt, upåagtet om det er videnskabeligt korrekt. Det er altså teoriens eller udsagnets praktiske gyldighed der bør efterprøves. Endvidere er disse objektive diskursive fakta ikke statiske, idet grundsubstansen er subjekter som kontinuerligt - via diskurser - redefinerer den sociale virkeligheds komponenter. Hermed antydet det relative element i diskursanalysen; den videnskabelige erkendelse er nødvendigvis bundet til historiske, kulturelle og subjektive faktorer, som definerer den ”aktuelle” virkelighed, og dermed bør forskning have et ideografisk sigte. Den rigtige beskrivelse af virkeligheden er den, som formår, at beskrive denne, som den opfattes og udøves på et givet tidspunkt, og på denne vis er tolkningen objektiv, og ikke at en beskrivelse er lige så god som en anden af selvsamme virkelighed¹³.

Givet det ideografiske sigte, afvises den klassiske kausalitetsforståelse, og fokus er her på hvordan virkeligheden er konstrueret på et givet tidspunkt. Disse fortolkningsforsøg må dog grunde i en konkret historisk kontekst, og frem for at lade sig lede af en specifik teoretisk model, bør undersøgelsen tage sit udgangspunkt i empirisk åbne antagelser, som eventuelt kan munde ud i en teoretisk model¹⁴.

Metateoretiske implikationer i teorien

Aktør eller struktur som explanans

Distinktionen mellem metodisk kollektivism og metodisk individualisme kan føres tilbage til Durkheim (kollektivist) og Weber(individualist)¹⁵, og det grundlæggende spørgsmål den her opståede dikotomi grunder i, er hvorvidt et givet socialt fænomen skal forklares via andre sociale

¹² Blandt andet indførelsen af civilsamfundet, udvidelse af ideologi begrebet – klasseideologi ses kun som en delkomponent, samfundet har ikke et bestemt årsagscentrum, og samfundsmodeller må udvikles i sammenhæng med den historiske udvikling. (Frølund Thomsen, 1997, pp. 67, Frølund Thomsen, 2000b, pp. 180, Månson, 2000b, pp. 146)

¹³ Diskursanalysens antagelser svarer således til Kuhns paradigmebegreb. Et paradigme er ifølge Kuhn et alment anerkendt postulat/udsagn, som for en tid giver forskere klart definerede problemer og løsninger. Paradigmet dikterer således verdensbilledet (Gilje & Grimen, 1999, pp. 85)

¹⁴ Til disse ontologiske og epistemologiske grundantagelser kan også drages en parallel til den tredje generation indenfor ”*a Escola dos Analles*”, som igen er influeret af Foucault. Således er udgangspunktet dels et opgør med ”konstanter” (anti – foudationel), og i stedet antagelsen om, at fænomener ”*são historicamente dados como ”objetos discursivos*” (Chartier i Hunt, 1992, p. 10), og her indgår ideen om ”*mentalités*” - d.v.s en given verdensopfattelse i kulturelle og sociale termer. Og endvidere antagelsen om ”*o imaginário social*”, som af Moraes defineres som ”*composto por um conjunto de relações imagéticas que atuam como memória afetivo-social de uma cultura*”, og som endvidere udgør en ”*produção coletiva*”, og heri ses hvorledes individer ”*se visualizam como partes de uma coletividade*” (Moraes, se endvidere Patlagean, 1998, Ariès, 1998, og Hunt 1992)

¹⁵ Se endvidere Guneriussen (2000) og Månson (2000c) for en introduktion til Durkheim og Weber.

fænomener eller om udgangspunktet for en forklaring skal findes i det enkelte individ.¹⁶ Valget mellem metodisk kollektivism og metodisk individualisme reflekterer således også et valg mellem struktur eller aktør betonede forklaringstyper¹⁷.

Strukturmarxisme¹⁸

Givet eksistensen af det reale plan i realismens ontologi, hvilket indeholder strukturer og aktører, som i kraft af deres iboende egenskaber skal ses som årsagsfremkaldende for effekter på det aktuelle plan, kan realister, og dermed strukturmarxister, ikke godkende metodisk individualisme som ontologisk forskrift: sociale fænomener kan ikke reduceres til individer, tværtom skal en forklaring af handling finde sin årsag i disse skjulte strukturer¹⁹. Dette kausalitetsbegreb med betoning af strukturelle årsager gør sig gældende i klasseanalysen og statsteorien, hvor netop distinktionen mellem væsen (det reale) og fremtrædelsesform (det aktuelle) er til stede.

Klassestrukturen er indlejret i produktionsforholdene²⁰, som indeholder økonomiske, ideologiske og kulturelle magtrelationer, og en klasse, som selvsagt er internt homogen, skal således ses som en funktionskategori i henhold til den position klassen indtager i produktionsformen. Og klassernes interesser knytter sig til den plads de indtager i produktionsformen²¹. Klasseanalysen tilkøbes statsteorien, idet det antages at staten ”*desempenha a função de organização da dominação de classe*” (Saes, 1985, p. 23), og at statstypen svarer til den dominerende produktionsform. Men forholdet mellem økonomi (produktionsmåde²²) og stat skal ikke ses som en enkeltvejs kausalitet²³, idet statsformen også indvirker på produktionsmåden, i den forstand at kun den kan opstille de

¹⁶ Det som diskuteres er altså hvad bør udgøre explanans, d.v.s præmisserne, for en given konklusion, d.v.s explanandum (Gilje&Grimen, 1999, pp. 106 & p. 176) i en forklaring.

¹⁷ Metodologisk individualisme: individ → sociale fænomener, individ som ”producent” af sociale fænomener. Metodologisk kollektivism: sociale fænomener → individ, individ som et produkt af sociale fænomener

¹⁸ Dette afsnit bygger dels på gennemgangen af Poulantzas strukturmarxisme i Frølund Thomsen (1997), pp.45, Saes, (1985), pp.22, og Månson (2000b)

¹⁹ Althusser – grundlæggeren af den strukturmarxistiske retning – teoretiske udvikling opstår således i en modkritik af westmarxismens orientering mod det handlende subjekt. (Månson, 2000b, p. 149, se endvidere Sørensen, 1998, pp. 12)

²⁰ Hermed bør det understreges, at den marxistiske klasseanalyse fokuserer på hvad folk laver (kvalitative forskelle) og ikke hvad de har (kvantitative forskelle). Sidstnævnte stratifikationsdimension er præsent hos Weber, som skelner mellem det økonomiske, det sociale og det politiske hierarki. (Månson, 2000c og Frølund, 1997, p. 53)

²¹ For en analyse af forbindelsen mellem produktionsmåde og livsform i det kapitalistiske samfund se Højrup, 1984

²² Produktionsmåde er syntesen af produktionsforhold (socio – økonomiske relationer mellem klasser) og produktivkræfter(vidensniveau, teknik og organisationsform som er udviklet i bearbejdning af naturen) (Månson, 2000a).

²³ Om end Althusser tager afstand fra stærkt økonomisk tolkning af marxismen, hævdes det dog at økonomien i sidste instans er bestemmende. (Månson, 2000b, pp.149). Denne idé tager Saes afstand fra, og dette svækkede kausalitetsforhold mellem basis og overbygning ses også ved distinktionen mellem *revolução burguesa num sentido restrito*, som netop indebærer ændringen af den politisk – juridiske struktur, og *revolução burguesa num sentido amplo*, som er en langvarig proces og som er gennemført når den kapitalistiske produktionsmåde er dominerende. (Saes, 1985, pp. 182)

politisk-juridiske forhold - i den borgerlige stat *o direito burguês* og *o burocratismo burguês*²⁴, som er nødvendige for en reproduktion af produktionsmåden. Men idet disse forhold er med til at opretholde den kapitalistiske produktionsmåde, er de samtidig med til at opretholde borgerskabets dominans; den ideologi som er præsent i staten determinerer hvilken klasse dominerer Staten skal således dels ses, som den faktor der holder samfundet sammen på trods af de eksisterende klassekonflikter, men samtidig realiserer staten primært den dominerende klasses interesser. Således er forholdet mellem stat og klasser af en funktionalistisk karakter i den forstand at ”overbygningen” er funktionel i relation til den økonomiske basis²⁵.

Diskursanalyse

Diskursanalysen forfægter også metodologisk kollektivism, hvilket ses ud fra diskursbegrebet.

Diskursen er en social praksis, og sproget må pr. definition være kollektivt for at vi kan forstå hinanden, endvidere udgør diskursen en kollektiv menings og handlingshorisont.

Men givet at virkeligheden er sproglig konstitueret, og dermed foranderlig, kan de egenskaber der knytter sig til strukturer og aktører heller ikke antages for værende statiske, idet der ellers ikke ville være mulighed for dannelsen af forskellige og modsatrettede diskurser. Aktørens identitet, som er den opfattelse den enkelte aktør har af sig selv i forhold til andre, skal ses som en afspejling af de mange og varierende sociale relationer, denne indgår i, og hvorudfra der dannes forskellige bevidsthedstilstande. Hver subjektposition, d.v.s den sociale relation individet indgår i, er præget af sin egen diskurs og de forskellige subjektpositioner betinger forskellige interesser. Hvilken af disse strukturelle positioner, og den hertil tilknyttede interesse, som bliver den dominerende er historisk betinget. Således også antydnet, at om end diskursanalysen har et subjektivistisk perspektiv, med en betoning af menneskelig handlen, er der ikke tale om et frit individ, i det strukturen har en vis

²⁴ *O direito burguês* betyder, at der sker en ligestilling af alle individer, hvorved der syntes at ske et bytte mellem lige mellem arbejderens bytteværdi (værdien af arbejdskraften, fastsættes efter udgifterne til dennes reproduktion - mad, tøj etc.) og arbejdskraftens brugsværdi (arbejde som lønarbejderen kan gennemføre i et vist tidsrum), hvilket dog ikke er tilfældet grundet merværdien (produktion udover det, som svarer til bytteværdi). Endvidere er *o direito burguês* medvirkende til en neutralisering af klassekampen, idet der skabes et andet kollektiv – *o povo-nação*. *O burocratismo burguês*, er karakteriseret ved ”*não-monopolização das tarefas do Estado*” og ”*hierarquização ...segundo o critério da competência*”. Sidstnævnte fører til at den enkelte bureaukrat isoleres, idet denne kun er underlagt sin overordnede, og derved begrænser bureaukratiet handlemulighederne, men endvidere determinerer bureaukratismen bureaukratiets politiske interesser, som selvsagt er bevarelsen af den borgerlige stat. (Saes, 1985, pp. 36, lignende ideer – altså ”bureaukratismen” indflydelse på bureaukraterne gør sig gældende i ny-institutionalismen, specielt den sociologiske variant, Hall & Taylor 1996, se endvidere anonyme forfattere, 1991, for en beskrivelse af den disciplinering/holdningsbearbejdelse der finder sted i den danske centraladministration.

²⁵ Se Sørensen, 1998, p. 41.

relevans. Men disse skal ses som værende endnu ikke færdigformede, og endvidere dislokerede i den betydning at de indeholder ”nogle potentialer og mekanismer der er i stand til at udløse forskydninger i strukturens karakter” (Frølund Thomsen, 1997, p.81). Givet at aktørernes identitet og subjektpositioner er foranderlige, eksisterer der ifølge diskursanalysen ikke et alment kausalt forhold mellem struktur og aktør, i den forstand at de samfundsmæssige strukturer har en bestemt effekt på aktørerne. Om end der er en kausalrelation mellem disse niveauer kan det ikke siges på forhånd, hvilket resultat denne har, og hvilken indvirkning strukturerne har på aktørerne, er afhængigt af de diskurser aktørerne forbinder sig med.

Rationalitet og interesser – konflikt og stabilitet

Ovenstående antagelser omkring struktur/aktør har også visse indvirkninger på dels hvorledes aktørens udgangspunkt for handling kan vurderes – eller rettere hvornår en sådan kan skønnes for værende rationel, og yderligere på hvorledes der kan opstå konflikter og eventuelle følgende ændringer i et givet samfund.

Strukturmarxismen

Givet det ontologiske synspunkt at virkeligheden består af tre planer, anvendes der indenfor marxismen en perspektivanalytisk²⁶ vinkel, i hvilken det ikke er sandhedsværdien af en aktørs ytringer som står i centrum, men rettere hvilke symptomer på en sindstilstand, bevidsthed eller tænkemåde disse udtrykker. På denne vis er målet at afsløre de bagvedliggende årsager – såsom klassetilhørsforhold - til de symptomer som spores i aktørens ytringer, og således tages der ikke stilling til om selve ytringen er sand eller falsk. I henhold til klasseanalysens antagelse om, at aktørerne er udstyret med objektivt funderede interesser, og idet aktørernes egentlige mål er at finde frem til de heri afledte sande interesser, samt ikke mindst repræsentere disse, må repræsentationen af interesser som ikke er funderede i de objektive klassetilhørsforhold, ses som værende udtryk for falsk klassebevidsthed. Hermed sagt, at rationelle ytringer og handlinger, kun kan være de, som er udtryk for en given klasses sande interesser. Heraf følger, at der ikke er grundlag for en moralsk kritik af kapitalejeren, idet denne ikke selv er skyld i sin position i produktionsmåden, og dermed er uden selvstændig indflydelse på sine heraf afledte holdninger. Aktørens interesser er dermed defineret objektivt og uafhængigt af aktørernes subjektive bevidsthed, d.v.s at disse er eksogene,

²⁶ Distinktionen mellem en perspektivanalytisk vinkel og informationsanalytisk vinkel – aktørernes ytringer vurderes i henhold til disses sandhedsværdi og rationale, er fremstillet af sociologerne Martyn Hammersley og Paul Atkinson (Gilje og Grimen, pp. 199).

givet, at de er knyttet til den strukturelle position, aktøren indtager. Dette gør dels, at der i struktur marxismen ikke er en stor potentiel forandringsmargin hvad angår interesser, og endvidere at interesser, som ikke er funderede i de strukturelt givne roller/klasser, er uden betydning. Det er således objektive strukturelle forskelle, som fører til en konflikt; denne har sin årsag i det faktum at samfundet er klassesdelt, og denne er afledt af de kontrol- og tilegenelsesfunktioner, som er en implicit del af produktionsmåden²⁷. Der eksisterer altså kun én konfliktlinje, som er klassebaseret og endimensional (socioøkonomisk). Endvidere givet den strukturelle binding mellem stat og den dominerende klasse, er staten centrum for magt – givet at denne, via ideologien, er garant for opretholdelsen af en eksisterende produktionsmåde, er den således også midlet til en omvæltning. Det er dog muligt at der skabes en egentlig folkelig politisk repræsentation, men hvilken form denne antager afhænger af udviklingen af klassekampen²⁸. Det er dog udelukkende en mobilisering via klasser, som kan iværksætte en sådan forandring, og dermed også sagt, at kun aktiviteter, som opstår i den sociale orden, klassekampen, og som rettes mod staten, er politiske i den forstand, at de har et forandringspotentiale.

Diskursanalysen

I forhold til rationalitetsspørgsmålet, er det allerede blevet nævnt, at diskursanalysen er præget af en vis relativisme, hvilket også kommer til udtryk i det pragmatiske syn; et udsagn er gyldigt ifald det efterleves – og derved er blevet en del af virkeligheden, upåagtet om det er videnskabeligt korrekt. Således antages det, at standarder omkring hvad som er rationelt, sandt, falskt etc. er kontekstspecifikke, idet den menneskelige rationalitet og adfærd netop bygger på en diskurs, som jo er foranderlig. Endvidere indgår aktøren i forskellige subjektpositioner, og interesser kan således variere alt efter hvilken specifik relation og diskurs han/hun indgår i. Udformningen af en identitet – og interesser, som ses som værende endogene – foregår processuelt gennem diskurser, og dette har indvirkning på de i et samfund præsente konfliktlinjer, som dermed ikke kan antages for at være statiske eller en-dimensionelle.

²⁷ Her blandt andet teorien om merværdien som er en del af kapitalteorien.

²⁸ Den statslige producerede ideologi kan ikke fuldstændigt demobilisere klassekampen. I sammenstødet mellem stat og klassekamp, folkelige krav, opstår en form for politisk repræsentation. I denne forbindelse er det vigtigt at holde for øje, at Saes distingverer mellem ”*tipo de Estado*” – som skal ses som det substantielle indhold (i dette tilfælde *o direito burguês* og *burocratismo burguês*) og ”*forma de Estado*” – som i den borgerlige stat kan være alt fra diktatur, præsidentialisme etc. Og formen er altså determineret af klassekampen. (Saes, 1985, pp. 47)

I dette plurale interesselandskab kan der opstå stabilitet via dannelsen af en hegemoni, hvilket betyder at størstedelen af en given gruppe, befolkning, identificerer sig med én og samme diskurs²⁹. Dannelsen af en hegemoni består af tre etaper; skabelsen af et fælles sprog og en fælles symbolik, som er bygget op omkring et eller flere nodalpunkter (d.v.s et symbolsk centrum³⁰), etableringen af en forbindelse mellem diskursen og forskellige subjektpositioner, og endeligt skabelsen af nye interesser og holdninger. Men en hegemoni bygger dog også altid på en antagonisme. Og i denne forbindelse gør sprogliggørelsen af fænomener sig igen gældende. Konflikt skal således ses, som den (sproglige) forbindelse der skabes mellem sociale samfundsmæssige forhold og en politisk bevidsthed, men en egentlig konflikt opstår først, når aktører/grupper ser hinanden som modpoler, d.v.s når den ene gruppe bevist forsøger at blokere for den andens selvudfoldelse. Denne polarisering opbygges gennem diskursen via sproglige og symbolske forenklinger og manipulationer af virkeligheden³¹. Antagonismer er således ikke udtryk for objektive modsætninger, men er subjektivt konstruerede. Magten ligger således i sproget³², og derfor kan der være et forandringspotentiale i enhver social handling givet at disse kan influere på udformningen af de samfundsmæssige strukturer og interesser.

Metateorien og teoriens præsens i det konkrete

Det er nu efter en gennemgang af diskursanalysen og strukturmarxismens metateoretiske grundlag hvad angår epistemologi og ontologi, og de heraf følgende konsekvenser for forholdet mellem struktur – aktør, handlemuligheder og ”årsager” bag handlen, samt muligheder for konflikt og stabilitet på det teoretiske niveau, at den fremstillede hypotese i diagnosticeringen hvad angår de anvendte teorier i ”*A Formação do Estado Burguês no Brasil (1888 – 1891)*” af Décio Saes og ”*Onda Negra, Medo Branco. O negro no imaginário das elites – Século XIX*” skal stå sin prøve.

²⁹ I modsætning til Gramsci antager diskursanalysens ikke, at hegemoniens indhold/ideologi nødvendigvis er klassefunderet. Idet interesser ikke er strukturelt forbundne, opstår der ikke konflikt fordi grupper er strukturelt forskellige, men fordi de identificerer sig med forskellige diskurser, og omvendt opstår der hegemoni fordi aktører i forskellige subjektpositioner identificerer sig med samme diskurs

³⁰ Ifølge Gamson & Modigliani (1987, pp. 143) har ethvert stridsspørgsmål dets egne politiske fraser, argumentationer og sprog, og samlet udgør dette en pakke. Kernen i denne er en enkelt ide eller *story line*, og endvidere svaret på den heri rejste problematik.

³¹ For hvorledes dette empirisk kan undersøges og gør sig gældende se Gamson & Modigliani (1987)

³² Magten kan altså ikke reduceres til én institutionel sfære, men er netop præsent via diskursen i alle sociale relationer. Endvidere er en magtrelation ikke kun undertrykkende, men også produktiv idet den også skaber modstand og dermed nye identitetsformer såvel hvad angår den undertrykte som ”undertrykkeren”. Antagelser som er lig de foucauldianske. Frølund Thomsen (2000a), pp. 41, Foucault (1995)

A Formação do Estado Burguês

Ontologi og epistemologi.

At Décio Saes forfægter et realisme baseret metateoretisk udgangspunkt, skulle være bevist gennem den delvise fremstilling af hans teori angående den borgerlige stat. For netop ved at anvende begreberne klasse og produktionsmåde, vises det, at også han antager, at det er nødvendigt at opstille sådanne abstrakte begreber for at kunne indfange de strukturer på det reale plan som fremkalder effekter på det aktuelle plan – og som altså i dette tilfælde også er blevet en del af det empiriske plan. Endvidere givet, at det netop er ved disse betegnelser – klasse og produktionsmåde – at disse skjulte strukturer benævnes, tilkendes også at metateorien kommer til udtryk i en marxistisk inspireret teori.

Struktur, determinisme og klassekamp

I kapitlet (Saes, 1985, pp. 181) omhandlende afskaffelsen af slaveriet – eller inførelsen af ”*o direito burguês*” – antages det dels, at den enkelte klasse defineres ud fra dennes stilling i produktionsmåden, og endvidere, at den politiske kamp først og fremmest er udtryk for ”*o conflito existente entre os interesses econômicos próprios às distintas classes*” (idem, p. 194). Men udover dette, opererer Saes også med begreberne *ideologia escravista* og *ideologia burguês*, hvorved forholdet mellem stat og produktionsmåde gør sig gældende.

Angående de enkelte klassers interesser i.f.t afskaffelsen kommer Saes frem til den konklusion, at den dominerende klasse var imod dette, at middelklassen udgjorde *a força dirigente* og slaverne *a força principal*. Den dominerende klasse – eller *a ordem policlassista*, givet at disse indtager forskellige positioner i produktionsmåden, og som indeholder såvel ”*escravistas*” som ”*não-escravistas*”, modstand mod ”*o direito burguês*” er primært økonomisk, idet slaven udgjorde lånegrundlaget. Men denne *categoria policlassista* er også underlagt og kædet sammen af ”*a ideologia escravista*” (idem, pp.202). Og i forlængelse heraf fremhæves det, at denne ideologiske afhængighed, medførte at disse klasser ”*não logrou adquirir consciência da relação entre a transformação superestrutural em curso e os seus interesses de longo prazo*” (idem, p. 234). Middelklassen, i form af *os abolicionistas*, derimod var primært styret af en ideologi, som dog har et klart økonomisk islæt; ”*a obtenção de um maior quinhão na distribuição social ..tinha como precondição a valorização do trabalho não-manual*” (idem, p. 296), hvilket netop er muliggjort ”*pela ideologia burguesa*”, som skaber et socialt hierarki, som dels distingverer mellem

trabalhadores manuais og *trabalhadores não-manuais*, og endvidere er baseret på ”*dons*” og ”*meritos*”. En ideologisk transformation er med andre ord nødvendigt for denne classes økonomiske vinding.

Slaverne udgør *a força principal*, men de af denne gruppe iværksatte oprør, får først et egentligt politisk indhold ved middelklassens mediering; det er denne klasse som organiserer og giver slaverne et politisk budskab – ”*o direito burguês*”. Således var slaverne ikke i sig selv hverken økonomiske eller ideologiske progressive, også de var underlagt ”*a ideologia escravista*”.

I denne kontekst skal immigrationen til sydøst Brasilien ses som værende et supplement til slaverne nødvendiggjort af et dalende antal slaver p.g.a ophøret af den internationale slavehandel (...), en forhøjet dødelighed og et stigende antal oprør blandt slaverne. Vedtagelsen af *A Lei do Ventre Livre*, (1871), *As Leis Provinciais* (1880, 1881, 1883), *A Lei do Saraiva – Cortegipe* (1885) udgjorde en ”*tática de concessões parciais*”, gennemført ”*sob a pressão resultante da luta que lhe é movida pela classe explorada...*” (idem, p. 244)³³. Således fremhæves det modsætningsfyldte i de førstnævnte love, og omvendt det positive i ophævelsen af den interprovinsielle handel, som hindrer ”*a desescravização*” af *Norte-Nordeste* og sikrer ”*o compromisso..com a conservação da escravidão*” (idem, p. 241). Som en del af denne taktik indgår også ”*o emancipacionismo*”, som nok indebar en frigivelse af slaven, men ”*sob clausula de serviço*”. *A Lei Áurea* må således betegnes som et nederlag for den dominerende klasse, og en gevinst primært for middelklassen.

For *os abolicionistas* har overset en enkelt ting; transformationen af slaven fra ”*objeto de direito*” til ”*sujeito de direito*” forudsætter at slaven først bliver ”*trabalhador assaliariado*” (idem, pp. 277). Dette var dog på landet umuliggjort af ”*o reduzido desenvolvimento das forças produtivas sob escravismo*”³⁴ (idem, p. 281), og de frigjorte slaver bliver således til ”*trabalhadores servis*”, mens der i byen – givet ”*o desenvolvimento do comércio*” (idem, p. 282) - var større chancer for en transformation til ”*trabalhador assaliariado*”.

Via disse konklusioner ses det dels, at aktørernes interesser er strukturelt determinerede via klassetilhørsforholdet men også hvorvidt de er præget af den ene eller den anden ideologi, hvilket dog igen har rødder i produktionsmåde og klassernes stilling i denne. Om end der sker en opdeling i ideologiske og økonomiske interesser er disse altså tæt forbundne, givet den funktionelle

³³ Jf. tesen om, at folkelige krav vil medføre dannelsen af en egentlig politisk repræsentation, men udformningen af denne afhænger af udviklingen af klassekampen.

³⁴ Det er aldrig muligt med en direkte overgang fra *escravismo* til *capitalismo*; uden tilstedeværelsen af en ”*agricultura de alimentos*” og en ”*produção artesanal*”, er der ikke mulighed for at skabe ”*trabalho assaliariado*”, og førnævnte karakteristika opstår netop via *a produção servil*; i modsætning til slaven som kun er producent, er ”*servo*” både producent og forbruger, idet han, via sin egen produktion, kan skabe en ”*lucro*” (idem, pp.208).

forbindelse mellem stat og basis. Og grunden til afskaffelsen af slaveriet og den plads den frie neger indtager i Brasilien post-abolição, skal finde sin årsag i udviklingen af klassekampen og udviklingen af produktionsforholdene.

Onda Negra, Medo Branco. O negro no imaginário das elites – Século XIX

Ontologi og epistemologi

Azevedo beskriver indirekte sit metateoretiske ophav ved at tage afstand fra den teori og metodologi, som præger andre analyser af negerens marginalisering³⁵. Udgangspunktet for Azevedo kan således ses som værende en kritik af den logocentrisme, kapitalens logik, som præger – ikke mindst marxistisk inspirerede – analyser, og disses fokus på *explicações estruturais*, som endvidere gør, at ”*os resultados estão contidos nas premissas teóricas*” (Azevedo, 1987, p. 20). Dette fører endvidere til at ”*a multiplicação de indivíduos que anonimamente fazem a história...construindo num processo de tensões, embates e acomodações os próprios resultados*” (idem, p. 27), bliver fortrængt af ”*a visão de relações de produção*” (idem. *ibid.*). I stedet ønsker Azevedo at vise hvordan ”*a imagem*” af negeren som irrationel bevidst blev skabt. Dette var dog ikke et ”*tema escolhido a priori, de modo que a pesquisa confluir para se encaixar ao final nos seus pré-requisitos teóricos*” (idem, p. 20). Metodisk opbygges via en fremstilling af datidens politiske taler, bøger og avisartikler.

Aktør, voluntarisme og delvis hegemoni

1800 tallet var markeret af en debat angående dannelsen af en nationalitet, opretholdelse af den sociale orden og sikringen af fremskridtet, og heri indgår reguleringen af forholdene mellem hvide og sorte efter et fremtidigt ophør af slaveriet. Debatten er markeret af ”*um imaginário em que se sobressai a percepção de um país marcado por uma profunda heterogenia sócio-racial*”, som er blevet fremprovokeret via eksterne, såvel som interne oprør fra slavernes side. Fra omkring 1870 er São Paulo – som resten af landet, præget af en ”*ambigüidade nas posturas relativas à questão de mão-de-obra*” (idem. p. 109), mellem *os abolicionistas*, som præderer for negerens integration i det brasilianske samfund, og *os immigrantistas*, som mener at negeren bør erstattes med den europæiske immigrant. Begge fløje tager udgangspunkt i at negeren er ”*inferior*” i.f.t den hvide mand, men mens førstnævnte blot betegner denne *inferioridade* som værende af kulturel og social

³⁵ Der refereres således til Florestan Fernandes, Octavio Ianni, Fernando Henrique Cardoso – alle med udgangspunkt i marxistisk inspireret teori.

art – hvilken udlignes via disciplinering, antager sidstnævnte denne for værende ”*inerente à raça africana*”. På den politiske scene i São Paulo forsvinder denne ”*ambigüidade*” dog omkring 1880 til fordel for os immigrantistas, og disse succes skal ses i vedtagelsen af ”*As Leis Interprovinciais*” og ”*A Lei Saraiva Cortegipe*”, som bliver vedtaget med udgangspunkt i en frygt for en ”*guerra civil*” mellem nord og syd, givet en ”*fatal desequilíbrio nacional*” (idem, p.119) af slaver, frygt for oprør i kølvandet på vedtagelsen af ”*a lei do ventre livre*” givet at ”*a escravidão já não podia ser mais ser considerada como um regime absoluta*” (idem, p. 114). Endvidere er det intensivering af oprør, som muligvis fører til, at ”*a propaganda imigrantista ..tenha encontrado mais receptividade tanto entre fazendeiros como os próprios políticos*” (idem, p.153). På trods af den politiske konsensus, er der dog stadig rum for os abolicionistas, men her syntes det også at være svært at skelne mellem de racistiske og liberale ideer, og ikke mindst jordejernes interesser og slavernes, således at ”*as ações políticas de imigrantistas e abolicionistas acabaram por se complementar*”, førstnævnte ”*substituindo os negros por brancos*” og sidstnævnte via ”*sujeição do negro livre aos interesses do grande proprietário*”. (idem, p. 257).

Udover at vække så stor en frygt, at der iværksættes immigration, er intensivering af slavernes oprør til vedtagelsen af ”*A Lei Áurea*”; således er ”*o movimento de retirado tão grande em janeiro 1888, mesmo que se quisesse fazer durar ainda algum tempo a escravidão, este regime de trabalho não seria mais possível*” (idem, p. 213).

Fokus gennem analysen er på hvorledes der udvikles et ”*imaginário*” dels hvad angår samfundets udformning *pre-abolição* og de latente konflikter heri, og på den anden side hvad angår løsninger til opretholdelsen af den sociale orden i et *post – abolição* samfund. I denne forbindelse skabes et ”*imagen*” af negeren som værende *inferior*, og hertil knyttes egenskaber, karakteristika (*ociosidade, vagabundagem, o inimigo doméstico, caos, irracionalidade, incapacidade de trabalho, reduzido desenvolvimento mental*), men også et *imagen* af immigranten som ”*racional e devotado ao trabalho*”. Således bygger denne debat på en antagonisme mellem ”*nós brancos*” og ”*eles negros*”, som også er præsent hos *os abolicionistas*, men også skabelsen af en hegemoni mellem *imigrantistas, abolicionistas og escravistas* omkring vedtagelsen af ”*a Lei Áurea*”, men også implicit dels givet den grundlæggende antagonisme, men også givet at begge fløje i sidste instans repræsenterer sidstnævntes interesser. Omvendt intensiveres dette ”*imagen*” af negeren, parallelt med at frygten for kaos i forbindelse med øgede oprør stiger; på denne vis, via oprør, formår slaven dels at sikre sin egen frihed, men på den anden side marginaliseres han også herved, givet at disse fungerer som ”*..på bålet*” til den diskurs som udformes af *imigrantistas og abolicionistas*.

Voluntarisme *eller* determinisme – en diskussion

Og hvilken analyse fremstiller så virkeligheden? Om end der er en vis konsensus omkring de forskellige aktørers handlinger, er der forskel på årsagen eller motivationen bag disse. Og disse forskelle har deres ophav i de metateoretiske og teoretiske antagelser. Hvad sidstnævnte niveau angår, er det muligt at indfange de her opstillede dikotomier i en enkelt – nemlig hvorvidt aktørernes handlinger er præget af determinisme eller voluntarisme, og det syntes at være netop her, at diskursanalysen og strukturmarxismen har deres styrke og svaghed.

Strukturmarxismen må siges at være præget af determinisme, givet at samfundets udformning antages at være strukturelt determineret, og herved gøres de konkrete handlinger delvist ubetydelige, netop givet at de er strukturelt betinget. Omvendt er diskursanalysen præget af voluntarisme, og herved bliver de enkelte handlinger nærmest fritsvævende, idet de ikke viser tilbage til eller er påvirket af en struktur.

At indfange den historiske omskiftelighed indebærer en virkelighedsantagelse, som gør den historiske udvikling til en åben proces, og deraf en anderledes opfattelse af hvilke egenskaber der knytter sig til de samfundsmæssige strukturer og aktører. Men man kunne spørge, hvorvidt diskursen ikke er underlagt eksterne omstændigheder, således at handlingsbetingelser er strukturelt forbundne, og ikke blot sproglig konstituerede. Hvorvidt er diskursen med fremhævelsen af negeren som irrationel ikke strukturelt muliggjort, netop givet, at den tager sit udgangspunkt i den allerede eksisterende antagonisme mellem sorte og hvide det eksisterende system. Og endvidere at dette forhold sætter nogle handlingsbegrænsninger, et spørgsmål som syntes at være af relevans, givet at det lykkedes at skabe en hegemoni på baggrund af et numerisk set begrænset antal aktører, og som bygger på en antagonisme, som udelukker en numerisk større gruppe for selvrealisering. Er det ikke et paradoks, at slaverne som med deres oprør, fremmede processen omkring afskaffelsen af slaveriet, efterfølgende lader sig demobilisere på grund af en handlingshorisont, som fremhæver slaven for værende irrationel. Som fysisk størrelse eksisterer slaven stadig trods europæernes immigration. Endvidere ekspliciteres det ikke, hvorledes frygten er forbundet med strukturelle interesser, eller rettere hvorledes frygten er forbundet med den økonomiske subjektposition. Forcen i Azevedos analyse – og diskursanalysen, er at hun via optegningen af elitens samfundsforståelse formår at vise, at en sådan virkelighedsforståelse influerer på aktørens handlinger, men herved overses at diskursen også er strukturelt forbundet, og at der forefindes

situationer, hvor en diskurs ikke er mulig, idet denne er underlagt eksterne betingelser. Og at netop disse sætter nogle handlingsbegrænsninger.

Og det er netop her strukturmarxismen har sin styrke. Den politologiske model, som foreskriver at interesser er afledt af klassetilhørsforholdet, og gør at individet som teoretisk kategori er overflødig, syntes umiddelbart at være let at forkaste. Desuden kan man her anføre en mere metodisk kritik; givet at klassebegrebet, er en struktur på det reale plan, kan denne ikke testes direkte, men udelukkende via teser over hvilke effekter denne har på det aktuelle plan. Men ifald disse opstillede teser ikke holder stik, er det ikke lig med at klassebegrebet skal opgives, eller at det ikke har en anden effekt. På den anden side givet begreberne falsk klassebevidsthed og manglende bevidsthed, kan der stilles spørgsmålstegn ved, hvorvidt disse teser overhovedet er falsificerbare. Men marxismen indeholder også en sociologisk model – klassetilhørsforholdet bestemmer også aktørens handlemuligheder. Politiske handlinger er altså altid socialt og økonomisk betingede, og Saes kan således antage, at det også er slaveriets strukturelle karakteristika, som hindrer en ”intern” mobilisering af ”*a classe explorada*”. Derved antages det, at nogle diskurser/ideologier indtager en fremtrædende plads givet samfundets strukturelle forhold, og ikke blot fordi andre modstridende diskurser er svage.

Hvor den ene teori har sin styrke, har den anden teori altså sin svaghed, og på denne vis kan teorierne ses for værende komplementære. Eller at forståelse og forklaring er interkonnekterede, i den forstand, at en forklaring af de socio-økonomiske strukturelle forhold er nødvendige, for at kunne forstå hvorledes aktøren er begrænset i sine muligheder, og på den anden side, at en fremstilling af tidsånden og virkelighedsopfattelsen er nødvendig, for at forstå handlingsgrundlaget, og derved forklare og forstå aktørens handling. Og muligheden for at finde svagheder og styrker i en analyse bør være et forhold som læseren holder sig for øje. Således er tendensen til at afvise marxismen – ikke mindst givet den historiske udvikling – lige så problematisk, som upåagtet at tage alle diskursanalysens antagelser til sig; determinisme er lige så uheldig som voluntarisme. En sådan læsning vil blot medføre et lige så ensidigt syn, som de opstillede dikotomier netop er et udtryk for. Hertil må det selvfølgelig fremhæves, at enhver teori ikke spænder lige godt overens med den samme empiri. Således divergerer problemstillingerne – hvilket selvsagt også har sine metateoretiske årsager, hos Azevedo og Saes, og netop her kan man finde en årsag til valget af teori. Saes behandler en transformation af samfundet, som forløber over en længere periode, og i en sådan forbindelse, er det uhensigtsmæssigt, at udelukke strukturelle ændringer og disses indflydelse på den konkrete empiri, idet det må antages at sådanne ændringer finder sted givet den længere

tidshorisont. Omvendt beskæftiger Azevedo sig mere eksplicit med selve interesseudformningen, og arbejder således på et andet analyseniveau, og her er det måske netop ikke så relevant med strukturelle forhold.

Anbefalingen må dog først og fremmest være, at forholde sig objektivt og kritisk til enhver analyse – upåagtet hvor revolutionerende opdagelser der gøres, hvilket vil forekomme det, resultere i en mere nuanceret læsning og forståelse, og ikke mindst undgås det forhåbentligt herved, at læseren selv falder i ”dikotomi – fælden”.

Konklusion – voluntarisme og determinisme

Ifølge Kuhn befinder samfundsvidenskaberne sig i en førparadigmatisk videnskab, fordi der herindenfor stadig er uafklarede dikotomier præsent - en antagelse som er blevet bekræftet af denne opgave, men samtidig en konstatering, som enhver bør holde sig for øje ved læsningen af en analyse.

At der er en sammenhæng mellem det metateoretiske, det teoretiske og det konkrete analyse niveau er blevet bevist her, men i forlængelse heraf blev det også forsøgt bevist, at de teoretiske udgangspunkter, som resulterer i uoverensstemmelser på det konkrete plan, kan forenes, i den forstand at svagheden ved den ene teori netop er styrken ved den anden. At der er en forbindelse mellem de i denne opgave anvendte analyseniveauer, giver endvidere en bedre forståelse for, hvorfor der opstår uoverensstemmelser i analyser, og omvendt en viden om hvor sådanne uoverensstemmelser kan finde sit ophav. Netop derfor er det måske nødvendigt, at kende til disse bagvedliggende niveauer, for på kvalificeret vis at sammenholde modstridende analyser, og ikke mindst diskutere styrkerne og svaghederne i de konkrete analyser.

Arbejdsrapport

En indledende problemafgrænsning.

Ideen til denne opgave opstod første gang, da jeg i forbindelse med en eksamen beskæftigede mig med tekster omkring et helt andet problem end det som er i fokus i denne opgave – nemlig oprøret i Canudos samt bekæmpelsen af dette. De hertil anvendte tekster repræsenterer dog delvist samme problematik, som er udgangspunktet i den foreliggende opgave; nemlig delvist modstridende konklusioner i analyser af det samme historiske forløb. De dengang anvendte tekster var *O Povo e A Terra* af Vila og *Cangaçeiros e Fanáticos. Gênese e Luta* af Rui Facó. Senere - i forbindelse med en anden eksamen – stødte jeg så på de tekster, som er anvendt i dette projekt, som en slags empirisk udgangsposition og sammenligningsgrundlag.

I første omgang var min intention dog, at anvende alle fire tekster, men dette viste sig dog hurtigt – hovedsageligt grundet opgavens omfang – at være umuligt, hvorefter jeg valgte udelukkende at arbejde med teksterne omhandlende slaveriets afskaffelse. Dette valg blev dels truffet p.g.a problematikken og resultatet af analyserne. Her var - og er – der en evident forskel i årsagen bag den frigivne slaves *image* som irrationel, hvilket syntes at være interessant også i forhold til en nutidig kontekst og billedet af negeren i denne. Dette er selvsagt udtryk for en mere personlig betonet interesse, og den væsentligste årsag bag førnævnte valg, var dog også af mere analytisk karakter; der syntes umiddelbart at være mere potentiale i et komparativt perspektiv mellem disse tekster end mellem de omhandlende Canudos, netop grundet at de videnskabssteoretiske udgangspunkter divergerer på ganske essentielle punkter og – hvilket det håbes er blevet bevist, influerer på det teoretiske og konkrete analyseniveau.

Det skal dog nævnes, at projektets centrale problemstilling – hvorledes analyser af samme faktuelle historiske hændelsesforløb kan divergere - , og som allerede fremstod ved den første læsning af de her anvendte tekster, først fik et mere bastant fundament i løbet af den suppleringsuddannelse på Institut for Statskundskab, jeg netop har gennemgået. For om end jeg nok kunne påpege de i analyserne konkrete uoverensstemmelser hvad angår hypoteser og konklusioner, var det mere vagt hvad angår de herved bagvedliggende årsager, ikke mindst givet den af Décio Saes og Celia Maria Marinho de Azevedo manglende eksplicitering af teoretiske ståsteder. Og den videnskabssteoretiske viden, som var en nødvendighed for at kunne ”dissekere” teksten på flere niveauer, opnåede jeg først endeligt gennem min suppleringsuddannelse.

Diagnosticering.

Angående selve diagnosticeringen af de anvendte teorier i analyserne, var det umiddelbart nemmest at diagnosticere Saes' metateoretiske og teoretiske ophav. At denne var marxistisk inspireret herskede der ingen tvivl om – givet den eksplicite fremstilling af teoriapparat, men det var via referencer til Poulantzas, Balibar og Althusser at den marxistiske gren, som Saes tager sit udgangspunkt i, blev diagnosticeret til at være strukturmarxismen. Dog er der visse ændringer i forhold til Poulantzas, ikke mindst dennes definition af økonomien som determinerende i sidste instans. En umiddelbar vigtig forskel – og en afvigelse som sandsynligvis skal ses i lyset af Saes forsøg på at overvinde den determinisme, som er et næsten uværgeligt biprodukt af basis – overbygningsmodellen, og netop antagelsen om økonomiens afgørende forklaringskraft, men som dog alligevel ikke syntes, at have haft de store konsekvenser for Saes samlede analyse af de enkelte klassers interesser i.f.t. afskaffelsen af slaveriet. Overvejelser som selvsagt fremgår af selve opgaven. Dette var således også grund til, at det var nødvendigt at fremstille Saes egne teoretiske antagelser angående forholdet mellem stat og produktionsmåde, men endvidere var det nødvendigt at fremstille den strukturelle binding som er til stede mellem staten og den dominerende klasse, for at kunne se nærmere på mulighederne for konflikt og stabilitet.

Diagnosticeringen af Azevedo var straks en smule mere problematisk; hun har kun ganske få referencer til forfattere, som ikke har direkte tilknytning til den behandlede problematik ! På trods af dette var det dog klart, at hun befandt sig i en mere positivisme fjern lejr, og ved en nærlæsning af indledning, og specielt rejste kritikpunkter af andre analyser andre steder i teksten, var det muligt, om ikke andet, at vurdere denne negativt – d.v.s hvilke antagelser hun tager afstand fra. At det blev den britiske diskursanalyse, Azevedo fik trukket over hovedet – det faktum, at der er visse elementer der peger der hen ad, er jo netop ikke lig, at hun vil vedkende sig alle elementerne, skyldes dels hendes afvisning af marxismen og dennes determinisme - dette er delvist også et af diskursanalysens egne udgangspunkter, men også - og ikke mindst hendes metode, læsning af én af datidens diskurser, og analysens resultater.

Opgavens form

Som udgangspunkt var antagelsen, at det var nødvendigt for i fuldt omfang, at forstå oprindelsen til de forskellige interpretationer på det konkrete niveau, at inddrage et metateoretisk niveau. Og heraf nødvendigheden af, at opdele analysen i tre etaper; en analyse af det metateoretiske, det teoretiske og det empirisk - konkrete niveau. Dette blev skønnet nødvendig, grundet den tætte forbindelse der

er mellem de ontologiske og epistemologiske antagelser og heraf følgende antagelser angående visse dikotomier; struktur – aktør, determinisme – voluntarisme og konflikt – konsensus perspektivet, som igen influerer på den konkrete analyse tilgang og resultatet af denne. Ifald fokus kun havde været på de i teorierne opstillede teser hvad angår interpretationen af førnævnte dikotomier, ville årsagen bag denne tilgang have forblevet uklar. For kan man fuldt ud forstå indholdet af klassebegrebet i marxismen uden at kende til realismens ontologiske antagelser, eller forstå diskursbegrebets betydning uden at kende til diskursanalysens ontologiske ophav ?.

Det næste problem var opgavens konkrete opbygning; eller rettere hvilken rolle empirien, teksterne af Décio Saes og Celia Maria Marinho de Azevedo, skulle indtage i denne. Således var det først tiltænkt, at analysen skulle gå den modsatte vej end den endte ud med - fra det konkrete til det videnskabsteoretiske niveau, men givet den noget vage fremstilling af analysernes teoretiske ophav, blev denne idé opgivet, og af analytiske årsager blev det nødvendigt, at lade diagnosticeringen af de applicerede teorier udgøre en hypotese. Således var det muligt, dels ud fra denne diagnose, at finde frem til det videnskabsteoretiske grundlag og på den anden side til slut at anvende empirien, de konkrete fremstillinger, som en art ”facitliste” på de fundne metateoretiske og teoretiske antagelser, og endvidere et bevis på, at sådanne abstrakte videnskabsteoretiske antagelser har en indflydelse på en analyse af en historisk hændelse. På den anden side stod det dog også hurtigt klart at sådanne meget abstrakte antagelser angående virkelighedens udformning, ikke er et godt diskussionsemne, ganske enkelt fordi de er abstrakte – og dermed svære at kritisere, verificere eller falsificere. Derfor blev det valgt at se nærmere på uoverensstemmelserne på det teoretiske niveau; hvorvidt interesser er eksogene eller endogene, er lettere at forholde sig til. Dette var selvsagt ganske givtigt, idet de to applicerede teoriretninger repræsenterer to ganske forskellige videnskabsteoretiske fundament, og heri lå muligheden for at stille polerne i visse dikotomier overfor hinanden. Selvsagt kunne - og kan disse ikke løses, men om ikke andet kunne det forhåbentligt herudfra ses, at begge retninger har styrker og svagheder; ja måske at netop på de punkter hvor den ene retning er stærk er den anden svag. Måske er gavnigheden af den ene eller den anden teoriretning afhængig af den empiri, som det forsøges at belyse. Omvendt var det vigtigt at fastholde, at disse divergenser på det konkrete analyseniveau havde udspring i metateoretiske antagelser.

Endelig forekom det, at denne opbygning – fra det metateoretiske til det konkrete, ville give et mere nuanceret billede af såvel struktur marxismen som diskursanalysen. I henhold til struktur marxismen blev det forhåbentligt vist, at opstillingen af hvad, som umiddelbart kan forekomme, som værende meget kontante og mekaniske ”love”, er delvist påtvunget via de ontologiske og

epistemologiske antagelser. Dette er ikke lig med, at disse ”love” ikke er mekaniske, men intentionen var blot at vise, at fremførelsen af sådanne havde - og har – en metateoretisk fundering.

”Moralen”

Det var selvsagt klart fra starten af denne opgave, at det ikke var muligt at give et endegyldigt svar på hvorledes, man som læser bør, og kan, forholde sig til sådanne modstridende analyser. Pointen var således også nærmere at påpege ophavet til sådanne uoverensstemmelser, og med en viden om disse, at gøre en læser i stand til at forholde sig kritisk til begge metateoretiske udgangspunkter, og deraf følgende et mere nuanceret syn på de to analyser. Dette nødvendiggjorde således også et ikke totalt dekonstruktivistisk syn på de anvendte teorier, men derimod en mere positivistisk inspireret diskussion, som kunne resultere i en fremstilling af såvel svagheder som forcer i de to teorier. En sådan positivistisk læsning af begge analyser, var dog også nødvendiggjort af, at jeg ikke selv ønskede at diskussionen skulle ende ud med en ensidig fokusering i forhold til de nævnte dikotomier. Og dette – at se nuanceret og positivistisk på resultaterne af modstridende analyser – endte således også med at være denne opgaves anbefaling til læsere af sådanne modstridende tekster. Ved at indtage en sort midterposition mellem de præsenterte dikotomier, er det ikke kun muligt at vurdere svagheder og forcer i teorier, men samtidigt muligt at undgå selv at havne i et for deterministisk, i betydningen ensidigt, syn på forholdet mellem for eksempel struktur og aktør. En antagelse som blev resultatet af arbejdsprocessen omkring dette projekt. Faktisk er alle ovennævnte ideer, antagelser samt ikke mindst de teoretiske udgangspunkters styrker og svagheder som er i fokus i diskussionen, opstået inkrementalistisk i forbindelse med dels læsningen af de relevante tekster, hvad angår de videnskabsteoretiske antagelser og af de konkrete analyser, og dels via udarbejdelsen af selve opgaven. Således har processen omkring udarbejdelsen af det foreliggende projekt været ganske konstruktiv grundet dette komparative aspekt mellem det konkrete og det videnskabsteoretiske niveau. Ud fra læsningen af de konkrete analyser blev der opdaget interne spændinger i disse, og ikke mindst analyserne imellem, som så førte tilbage til ganske bestemte fokuspunkter på det videnskabsteoretiske niveau. Og omvendt gav analysen af det metateoretiske niveau mulighed for at forstå årsagen til disse spændinger og inspiration til hvorhenne specifikt årsagerne til de på det konkrete niveau præsenterte divergenser skulle findes. Det eneste egentlige problem jeg stødte på i udarbejdelsen var pladsmangel. Hvilket førte til, at det ikke var muligt i detaljer at beskrive, hvorledes de to forfattere når frem til deres konklusioner – mellemregningerne måtte slettes, og fokus udelukkende hvile på udgangspunkt, metode og resultat.

Kommenteret Bibliografi

Primære tekster

Azevedo, Celia Maria
Marinho de (1987) *Onda Negra, Medo Branco. O negro no imaginário das elites – Século XIX*, Rio de Janeiro : Editora Paz e Terra

Den overordnede tese i Azevedos analyse af immigrationen til São Paulo fra omkring 1880, er, at denne proces blev iværksat, på grund af en frygt for den kommende – frigivne slave. Dette, immigration, bliver således resultatet på den debat, som har præget århundredet op til 1888, omkring hvorledes de sociale forhold mellem hvide og sorte kunne reguleres efter afskaffelsen af slaveriet. Men heller ikke *os emancipacionistas* eller *os abolicionistas*, som dog forsvarer en integration af den frigivne slave, ses som værende progressive i ideologisk forstand, idet de også antager, at negeren er inferior i.f.t den hvide, og må disciplineres for at kunne integreres. Den egentlige årsag til ”*a Abolição*” skal således findes i de omfattende oprør, som fandt sted fra slavernes side, og grunden til, at der iværksættes immigration skal findes i det ”*imaginário*”, som dannes via en diskursiv fremhævet race mæssig forskellighed mellem hvide og sorte.

Frølund Thomsen,
Jens Peter (1997) *Moderne Politibegreber – en introduktion til systemanalyse, marxisme og diskursanalyse*, Århus : Systime

Forfatterens overordnede mål, er at give en introduktion til diskursanalysens post-moderne samfunds – og politikforståelse. Dette sker p.g.a af en ganske omfattende fremstilling af politik/magt begrebet hos hhv. systemteoretikeren Easton og strukturmarxisten Poulantzas, hvorefter det er muligt at vurdere hvorvidt den britiske diskursanalyse i.f.t til disse repræsenterer teoretiske udvidelser eller omvendt er for svagt teoretisk funderet.

Frølund Thomsen,
Jens Peter (2000a)

Magt og Indflydelse, Århus :Magtudredningen/Politica

Med udgangspunkt i Steven Lukes bog *Power: A Radical View*, defineres begrebet magt, således som det kommer til udtryk ved forskellige teoretikere. Heraf udledes at magten kan have i alt fem ansigter/dimensioner; adfærdskontrol (Robert Dahl, Max Weber), dagsordenkontrol (Bachrach & Baratz), bevidsthedsmanipulation (Steves Lukes), kontrol over tilstande og forandringsprocesser (Anthony Giddens) og via disciplin og frivillig underkastelse/den diskursive magt (Michel Foucault, Ernesto Laclau & Chantal Mouffe).

Frølund Thomsen,
Jens Peter (2000b)

”Diskursanalyse”, pp. 179 – 195 i Andersen, Heine & Lars Bo Kaspersen (eds), *Klassisk og Moderne samfundsteori*,(2000), København: Hans Reitzels Forlag
En introduktion til den britiske diskursanalysens videnskabsteoretiske og mere substantielle udgangspunkter, og ikke mindst en indføring i denne teoriretnings grundlæggende teoretiske antagelser omkring struktur – aktør og hegemoni – antagonisme.

Gilje, Nils & Harald
Grimen (1999)

Samfunnsvitenskapens Forutsetninger. Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi, 6. oplag, Oslo: Universitetsforlaget AS

Denne bog blev oprindeligt skrevet som pensum for studerende indenfor den videnskabsfilosofiske samfundsvariant ved Universitetet i Bergen. Således leveres der en grundlæggende fremstilling af flere problemstillinger præsenteret indenfor samfundsvidenskabelig forskning. Udover at give indblik i de ”klassiske” videnskabsteoretiske retninger positivisme, kritisk rationalisme og hermeneutik, fremstilles hermed beslægtede problematikker såsom spørgsmålet omkring rationalitet, paradigmebegreber og metodologi. Et kvalificeret udgangspunkt for en nærmere analyse af videnskabens genstandsfelt, epistemologi og ontologi.

Marsh, David & Gerry Stoker (1995) "Discourse Theory", pp.115 – 130 i Marsh, Davis & Gerry Stoker (eds), *Theory and Methods in Political Science*, 1995 : Macmillan

En introduktion af diskursanalysen som den fremstilles af Laclau og Mouffe, med fokus på såvel forbindelsen til post-moderne teorier, en gennemgang af de væsentligste begreber og hvorledes disse begreber kan anvendes i en egentlig analyse. Afslutningsvis fremstilles en række kritikpunkter.

Månson, Per (2000a) "Karl Marx", pp. 27 – 45 i Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (eds.), *Klassisk og Moderne Samfundsteori*, (2000), København: Hans Reitzels Forlag. Et kortfattet introducerende essay til Karl Marx, med fremhævnin g af Marx' idéhistoriske inspirationskilder, efterfulgt af en kort fremstilling af fremmedgørelsesteorien, kapitalteorien og den materialistiske historieopfattelse.

Månson, Per (2000b) "Marxisme", pp. 139 – 163 i Andersen, Heine & Lars Bo Kaspersen (eds.), *Klassisk og Moderne Samfundsteori*, (2000), København: Hans Reitzels Forlag. En gennemgang af marxismen som den udviklede sig i det 20. Århundrede, i hvilken også Gramsci og dennes videreudvikling af marxismen samt struktur marxismen anledt af Althusser og Poulantzas kort fremstilles.

Saes, Décio (1985) *A Formação do Estado Burguês no Brasil (1888 – 1891)*, Rio de Janeiro: Editora Paz e Terra. Tesen her er, at dannelsen af den borgerlige stat fandt sted i perioden 1888 – 1891 via afskaffelsen af slaveriet, Republikkens Proklamation og den Konstituerende Forsamling, i det netop er herigennem at *o direito burguês* og *o burocratismo burguês* installeres, hvilket netop udgør de juridisk-politiske grundsten i den borgerlige stat. Teorien er strukturmarxistisk, hvilket fører til at de enkelte aktørers handlinger vurderes ud fra deres objektive klasses tilhørsforhold. Således når Saes frem til, at det i forbindelse med afskaffelsen af slaveriet var slaverne, som udgjorde "*a força principal*", og den urbane middelklasse som udgjorde "*a força dirigente*", således at det er sidstnævnte klasse, som giver slavernes oprør et politisk indhold. I forbindelse med de to andre etaper i denne transformationsproces, udgjorde middelklassen

såvel a *força principal* som *dirigente*.

Sayer, Andrew (2000) ”Key Features of Critical Realism in Practice : A Brief Outline”, pp. 10 – 28 i

Sayer, Andrew (2000), *Realism and Social Science*: Sage

En gennemgang af den kritiske realismes nøglebegreber angående ontologi – herunder virkelighedens tredeling, og en transitiv og intransitiv dimension, kausalitetsbegrebet. Endvidere en gennemgang af hvorledes den kritiske realisme bør anvendes i forbindelse med empiriske undersøgelser efterfulgt af eksempler på sådanne.

Sørensen, Curt (1998) ”Den historiske materialisme som forskningsprogram”, pp. 1 – 54 i Sørensen,

Curt,(1998), *Den Historiske Materialisme som ”Forskningsprogram”*, Århus Universitet: Institut for Statskundskab (utrykt manuskript)

I dette uddrag fremstilles de udviklinger, som tolkningen af den historiske materialisme har taget, både hvad angår deciderede videreudviklinger på baggrund af Marx` værker, og inspiration og kritik denne har givet anledning til uden for den deciderede marxistiske lejr. Målet er at bevise, at Marx kan betegnes såvel som en struktur som aktør teoretiker, og dermed afvise den udbredte kritik af marxismen for værende deterministisk.

Sekundære kilder

Anonym, 1991

”Den Skjulte disciplinering. Holdningsbearbejdning og systemidentitet i den danske centraladministration eller hvordan ser jeg ud om 10 år?”, *Stud. Samf*, no.1, pp. 3 – 9,1991

En kort artikel omhandlende den skjulte socialisering og holdningsbearbejdning, som finder sted i den danske centraladministration grundet den hierarkiske opbygning og endvidere de indbyggede holdninger og værdiopfattelser præsente i ethvert ministerium. Dette er faktorer der bør tages højde for – eller rettelig følges, ifald der ønskes et avancement.

- Ariès, Philippe (1998) ”A história das mentalidades”, pp. 154 – 180 i Le Goff (ed), *A História Nova*, São Paulo: Martins Fontes Editora.
- En fremstilling af den franske ”*Escola dos Annales*”, og hvilke udviklinger denne har forstret gennem tre generationer. I den første generation er spørgsmålet omkring *mentalités* således kun et del aspekt af de historiske studier med hovedvægt på, ligeledes i den anden generation er de økonomiske studier privilegeret til fordel for mentalitetsspørgsmålet, delvist grundet at dette ikke er videnskabeligt observerbart, men ved den tredje generation fokuserer på mentalitetsspørgsmålet.
-
- Borre, Ole (1984) ”Hvad siger teorien ?”, pp. 70 – 89 i Elklit, Jørgen & Ole Tonsgaard (eds.), *Valg og Vælgeradfærd. Studier i dansk politik*, (1984), Århus: Politica
- En objektiv gennemgang af forskellige modeller til forklaring af vælgernes stemmeafærd, heriblandt Michiganmodellen, som har et behavioralistisk præg og derfor er baseret på metodisk individualisme, og Rational Choice modellen som ligeledes forfægter metodisk individualisme.
-
- Dahlerup, Pil (1991) ”Fra en modsætning *imellem* til en modsætning *i*”, pp. 25 – 48 i Dahlerup, Pil (1991), *Dekonstruktion – 90`ernes litteraturteori*, (1991), København: Nordisk Forlag
- En introduktion til dekonstruktionen med udgangspunkt i en fremstilling af strukturalismen, hvilken Derrida netop gør oprør med. I denne forbindelse optræder ideen om logocentrisme, og en kritik af metafysikken for havende arbejdet ud fra værdihierakier, d.v.s modsætningsforhold, hvilket fører til at den ene part i dette forhold, altid vil betragtes som værende superior i.f.t den anden. Dekonstruktionens mål, er at finde frem til de i værdihierakierne afviste begrebers position i en given tekst.
-
- Dinesen, Anne Marie (1994) ”Ferdinand de Saussure”, pp. 11- 27 i Dinesen, Anne Marie (1994), *Grundbog i semiotik*: Akademisk Forlag.
- En introduktion til Saussures strukturelle tilgang til lingvistik og semiotik, herfra bør fremhæves distinktionen mellem sprogform (langue), som

repræsenterer den almene grammatik som et potentielt system, og kommunikation (parole), som er de partikulære ytringer. Herved adskilles sproget som helhed og system fra talen, der opfattes som et foranderligt system, mens sprogets egne former sætter rammer for hvorvidt ændringer overhovedet kan forekomme. Endvidere distinktionen mellem indhold (signifié) og udtryk (signifiant) som ses som værende en arbitrær forbindelse, idet der ikke findes en naturlig forbindelse mellem de to planer, hvorved forholdet mellem hele tegnet og virkeligheden også er tilfældig – der er ingen sammenhæng mellem sprog og den fysiske virkelighed.

Foucault, Michel
(1995)

”Panoptismen”, pp. 176 – 202 i Foucault, Michel (1985), *Overvågning og Straf*: Gyldendal Norsk Forlag

I dette uddrag, hvor det forsøges vist hvorledes disciplinen som fænomen er opstået i en undtagelsestilstand, pest epidemien, og herefter forvandles til en magtmekanisme i det moderne samfund, gives et indblik i magtens produktivitets og nyttefremkaldende virkning.

Gamson, William A.
& Andre Modigliani
(1987)

”The Changing Culture of Affirmative Action”, *Research in Political Sociology*, vol. 3, pp. 137 – 178, 1987.

Med udgangspunkt i beslutning fra den amerikanske præsident Johnsons side, om at der skulle anvendes ”positiv særbehandling” for at muliggøre en integration på arbejdsmarkedet af etniske minoriteter, analyseres det hvilke *packages* der opstod i denne forbindelse, og hvorvidt disse blev videre distribueret via medier.

Guneriussen, Willy
(2000)

”Emile Durkheim”, pp. 69 – 88 i Andersen, Heine og Lars BO Kaspersen, *Klassisk og Moderne Samfundsteori*, (2000), København : Hans Reitzels Forlag. Ligeledes en introduktion til en af sociologiens klassikere med en fremstilling af de væsentligste inspirationskilder og teorier. Herunder metoderegler, som er præget af positivisme og holisme/metodologisk kollektivism, og endvidere forklaringstyper – bl.a. funktionalisme.

Hall, Peter A. &
Rosemary C. R.
Taylor (1996)

”Political Science and the Three New Institutions”, *Political Studies*, vol. 44, no. 5, 1996, pp. 936 – 957 : PSA & Blachwell Publ.

En gennemgang af tre retninger indenfor ny-institutionalismen; den historiske, Rational Choice og den sociologiske. Forskellen mellem disse reflekterer i hvis forstand dikotomien mellem struktur-aktør (institution – bureaukrat). Det fælles udgangspunkt er det sociologiske menneske, d.v.s antagelsen om at mennesket ikke er totalt fritstillet. Ifølge den sociologiske variant er adfærden i institutioner dog primært regelstyrede, og det kollektive dominerer således over det individuelle, ifølge Rational Choice varianten handler individet indenfor nogle udstukne rammer og ifølge den historiske institutionalisme, som er en syntese mellem de førstnævnte, er institutioner i.f.t aktøren såvel mulighedsskabende som begrænsende.

Hunt, Lynn (1992)

”Apresentação. História, cultura e texto”, pp. 1 – 30 i Hunt, Lynn (ed.) *A Nova História Cultural*, 1992, São Paulo: Martins Fontes Editora

Et indblik i det teoretiske ophav til den nye kulturelle historie - A Escola dos Annales og marxismen. I forhold til førstnævnte skitseres kort denne retnings historie op, og de ændringer der her er sket fra generation til generation, og endvidere hvorledes indflydelsen fra Foucault har gjort sig gældende her. Marxismen har deltaget til udviklingen af den ”nye kulturelle historie” via blandt andet sprogstudier. Det anføres dog endvidere, at denne fornyelse ikke resulterede i et væsentligt brud med den historiske materialisme.

Højrup, Thomas
(1984)

”Begrebet Livsform”, *Fortid og nutid*, no.3, 1984, pp. 194 – 218.

En analyse af hvorledes livsformer er differentieret i forhold til produktionsmåden, som det antages forudsætter såvel økonomiske, ideologiske, politiske, juridiske og sociale relationer. Tre livsformer – de selverhvervendes, den egentlige lønarbejder og den højt kvalificerede lønarbejder – analyseres i.f.t antagelser omkring arbejdes – og familiebegrebet.

- Moraes, Dênis de "Notas sobre imaginário social e hegemonia cultural", *Revista Contracampo*, nr. 1, fra <http://www.uff.br/mestcii/cc7.htm>
En sammenkædning af ideen om "imaginário social" som denne fremstilles af Bronislaw Baczko og Bloch og det gramscianske hegemonibegreb. Dette "imaginário social" ses som en kulturs kollektive erindringer som opstår via dannelsen af symboler, og ikke mindst via tilæggen disse betydning, og hegemoni skal ses en klasses kulturelle-ideologiske dominans over andre klasser. Den grundlæggende idé er således at skabelsen af et nyt imaginário kan ske på civilsamfundsniveau, og således udfordre den hegemoni som er præsent i det statslige apparat. Dette svarer til Gramscis antagelser omkring to revolutionsmetoder; overtagelse af statsapparatet, og dannelsen af en hegemoni i civilsamfundet, som kan føre til reformer, og senere en radikal transformation.
-
- Mortensen, Nils (2000) "Amerikansk Pragmatisme", pp. 123 – 135 i Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (2000), *Klassisk og Moderne Samfundsteori*, København: Hans Reitzels Forlag
En kortfattet introduktion til amerikansk pragmatisme, repræsenteret ved Charles Horton Cooley og Herbert Mead. Et indblik i disses teorier angående pragmatismen og deraf afledte teser angående udformningen af identitet.
-
- Månson, Per (2000c) "Max Weber", pp.88 – 109 i Andersen, Heine & Lars Bo Kaspersen, *Klassisk og Moderne Samfundsteori*, (2000), København :Hans Reitzels Forlag.
En introducerende fremstilling af Max Weber og dennes omfattende teorier. Herunder blandt andet videnskabslæren, de sociologiske idealtyper og religionssociologi.
-
- Patlagean, Evelyne (1998) "A história do imaginário", pp. 292 – 318 i Le Goff, Jaques (ed.), *A História Nova*, São Paulo: Martins Fontes Editora.
En fremstilling af ideen om "o imaginário", som denne kommer til udtryk i den "nye historie/den nye kulturelle historie", og hvilke resultater anvendelsen af denne idé har medført i konkrete analyser fra forskellige perioder
-

Phillips, Louise
(1998)

”Hegemony and Political Discourse: The Lasting Impact of Thatcherism”,
Sociology, vol. 32, no. 4, pp. 847 – 867

Ved hjælp af en diskursanalytisk tilgang, som divergerer fra den britiske ditto, i den forstand, at det antages at diskursen er konstitueret som konstituerende, forsøges det vist hvorledes den diskurs, som prægede Thatcher tiden, er blevet overført til diskursen i Toni Blairs Labour regering. Udgangspunktet er således, at visse ord og fraser har domineret Thatcher diskursen, og via interviews med såvel politikere og partimedlemmer undersøges det i hvilken grad disse ord/fraser – og med hvilken betydning – går igen. Af størst relevans i denne sammenhæng, er dog det indledende teoriafsnit, hvor den her valgte approach defineres i forhold til andre retninger indenfor diskursanalysen.
